

Ph.d.-omtale: Ny formidabel, feministisk urfolksforskning

AV KJERSTIN UHRE

Førsteamanuensis,
Kunstakademiet,
UiT Norges arktiske
Universitet

IN
REVIEW

*Resisting unfinished
colonial business in
southern Sápmi Struggles
over knowledges,
worldviews and values*

Ph.d. avhandling av Eva Maria
Fjellheim (2024). Sámi dutkamiid
guovddáš (Senter for samiske
studier) ved UiT, Norges
arktiske universitet, Tromsø.

REVIEW

Urfolk over hele verden kjemper mot kapitalistiske ekspansjoner og kolonisering – nå grønn – som, skapt av et behov for klimavennlig energi, forsterker klimaendringenes ødeleggelse av livsverdener og landskaper. I august 2024 forsvarte Eva Maria Fjellheim sin doktorgradsavhandling *Resisting unfinished colonial business in southern Sápmi: Struggles over knowledges, worldviews and values* ved UiT Norges Arktiske Universitet. Avhandlingen løfter fram sørsamiske verdikamper og bidrar på formidabelt vis til dokumenteringen av samiske tilnærminger til avkolonisering i en skandinavisk kontekst. Avhandlingen introduserer perspektiver på statens «strategiske ignoranse» i konsultasjoner og rettsprosesser i den norske delen av *Åarjel Saepmie*. Gjennom en metodikk som mobiliserer solidaritet og omsorg, følger Fjellheim de tre reinbeitedistriktene Gåebrien Sijte, Jillen Njaarke Sijte og Fovsen Njaarke Sijte i kontroverser som finner sted i og rundt akademia, byråkratier og domstoler.

Avhandlingen bygger på ett bokkapittel og to artikler, alle publisert i anerkjente fagfellelvurderte kanaler. Tekstene demonstrerer politisk engasjert forskning av høy kvalitet. Kappen er elegant disponert i seks kapitler og analyserer tydelig og kraftfullt sørsamiske reindriftsutøvernes kamp om kunnskaper, verdensbilder og verdier. Fjellheims forskning presenterer og vever den sammen forskjellige historier, øyeblikk og situasjoner som kan forstås som «etnografiske fragmenter» (Tsing, 2011) av bredere samiske kamper mot nordisk-samisk (grønn) kolonialisme.

KAMP OM KUNNSKAPER, VERDENSBILDER OG VERDIER

I Skandinavia er kolonialismen et ufullført prosjekt. *Unfinished Colonial Business* i tittelen trekker fram historiske linjer fra tidligere former for kolonisering til måten nåtidens grønne energiomstilling gjennomføres ved å fortrenge Samisk reindrift.

Kapittelet «Through our stories we resist» tar for seg akademias svik mot sørsamene som vises gjennom den lange historien om tap av beiteland, og hvor-

dan møter med rasistisk og uetisk forskning rammet Fjellheims slekt i Gåabrien Sijte – reindriftsdistriktet som familien hennes har forsvart i fem generasjoner.

Artikkelen «You can kill us with dialogue» omhandler konsesjonsprosessen rundt Øyfellet vindkraftprosjekt i Vaapste/ Vefsn kommune i Nordland fylke, som industrialiserer landskapene i Jillen Njaarke Sijtes vinterbeiteområde.

‘Dialoger’ utforskes som omstridte rom, fulle av det Fjellheim beskriver som eksempler på epistemisk miskommunikasjon og bruk av strategisk ignoranse for å så tvil om reindriftssamiske kunnskapsutsagn. Fjellheim viser hvordan Jillen Njaarke Sijtes arbeid bestrider strukturene, innholdet og avgjørelsene i disse såkalte ‘dialogene’.

Artikkelen «Wind energy on trial in Saepmie» omhandler konflikten rundt Roan og Storheia vindkraftverk på Fovsen Njaarke/ Fosenhalvøya. Fjellheim følger Fovsen Njaarke Sijte gjennom to rettsaker, den siste i Høyesterett. Fjellheim kaller sin tilnærming en ‘rettsetnografi’.

I kappen utvikler Fjellheim sin avkoloniserende tilnærming og oppsummerer forskningsspørsmålene. Hun spør: Hvordan de epistemiske kontroversene hun studerer er viklet inn i nordisk-samisk (grønn) kolonialisme. Hvordan utfordrer og motstår sørsamiske reindriftssamfunn og kunnskapsholdere koloniale antagelser om samisk reindrift og dens landskap? Hva slags epistemiske kontroverser ligger til grunn for de konkurrerende fortellingene og sannhetskravene? Fjellheim er også opptatt av hvordan hennes studie kan bidra til **avkoloniserende** læring i kamper om samiske reindriftslandskap. Kapittelet løfter perspektiver på (auto)etnografi og forskningsetikk som vektlegger forskningsutmattelse, men også omsorg, og diskusjoner om aktivisme som en del av forskningen. Etter en oppsummering og diskusjon av de tre fagfellelvurderte tekstene utforsker kappen utfordringer og muligheter i (forskning på) framtidige kamper om samiske reindriftslandskap.

AVKOLONISERENDE METODIKK

Viktigheten av relasjonell ansvarlighet i forskningsspraksis går som en rød tråd gjennom avhandlingen. Fjellheim presenterer seg selv i henhold til en sørsamisk protokoll og deler sin tilhørighet til 'Sijte' (samfunn), 'laahkoe' (slekt) og 'maadtoe' (opphav). Ved å fortelle om sine relasjoner til livet i det samiske landskapet kommer hun leseren generøst i møte. Fjellheim illustrerer sin sørsamiske forankring gjennom en tegning av det sørsamiske teltet, 'läävtege', som rommer 'Sijte', 'laahkoe', og 'maadtoe' organisert rundt et ildsted. Inspirert av Porsanger (2011) bruker hun 'válddahagat', den nordsamiske benevnelsen for en grunnkonstruksjon av tre y-formede staur som låses i en pyramideform som stabiliserer konstruksjonen for det man vil bygge. De tre staurene i 'läävtege's sirkulære form representerer det å være, å kunne, og å verdsette. Forskerens fotspor er tegnet inn som en mindre sirkel mellom det epistemologiske hjemmet, 'läävtege', og forskningsaktivitetene.

Autoetnografisk skriving tillater Fjellheim å vende tilbake til motstand, refleksivitet og situasjon, og til å gjøre sitt beste for å bidra til kollektivt velbefinnende, som er en viktig del av Fjellheims avkoloniserende metodikk. Hun søker bevisst feltsteder og kilder til informasjon som minimerer behovet for forskningsdeltagelse fra lokalbefolkning, reineiere og aktivister, og bygger en posisjon som går over fra deltagelse til et fokus på relasjonell ansvarlighet. Empirien er dermed samlet fra mange feltsteder: momenter med politisk mobilisering, konsultasjoner og dialoger med statlige og bedriftsaktører, juridiske prosesser og dokumenter, samt hennes egen levde erfaring i det sørsamiske landskapet og familiens møter med norsk kolonisering og dens fortellinger i fem generasjoner.

(GRØNN) KOLONIALISME

Norge har som mål å være i front både når det gjelder bærekraft og urfolksrettigheter. Samtidig blir reindriftslandskapene kontinuerlig omdisponert til annen bruk. Konsultasjoner og dialog skal sikre at alle berørte i en sak blir hørt, men å innkalle noen til en di-

alog åpner ikke nødvendigvis for å endre standpunkt. Samisk reindrift er eksponert for klimaendringene og lider under klimatiltakene. Samtidig blir reindriften beskyttet for stå i veien for det grønne skiftet og annen utvikling. Narrativet om sameksistens mellom reindriften og ulike industrielle landskapsinngrep er nødvendig for staten, prosjekteiere og utbyggere. Energiselskapet Fosen Vind hevdet at reindriftsutøvere har en plikt til å tilpasse seg samfunnets behov, slik det framgår av ekspropriasjonsloven. Fovsen Njarke Sijtes vitne hevdet derimot at samiske reindriftsutøvere har en plikt til å beskytte landskapet og ta vare på det (Fjellheim 2023a).

Reinens trekkleier, årstidsbeiter og reindriftenes drivleier er lovbeskyttet. Hvis utbyggere kan påvise at sameksistens er mulig, kan de hevde at naturinngrepene ikke bryter mot reindriftsutøvernes rettigheter til å utøve sin kultur. Fjellheims funn viser *strategisk ignoranse* av kunnskap som ikke passer inn i myndighetenes agenda, påvirker beslutningsprosesser. Ved å bruke Blasers (2009) begrep 'worlding practices', analyserer Fjellheim konkurrerende påstander om sannhet – som bevis, som forsøk på å skape tvil. Maktasymmetrier i kunnskap og beslutningstaking favoriserer kapitalistiske og (grønne) koloniserende interesser.

Norges Høyesterett avgjorde i 2021 enstemmig at Roan og Storheia på Fosen – Europas største landbaserte vindenergianlegg – bryter med menneskerettighetene til reindriftssamene i Fovsen Njaarke Sijte. Retten argumenterte for at deres rettigheter i henhold til ICCPR, artikkel 27 ble krenket. Regjeringen unnlot å agere i to år, inntil tretten unge menneskerettighetsforkjempere okkuperte Olje- og Energidepartementet og utløste massive og langvarige protester mot at regjeringen ikke rettet seg etter en Høyesterettsavgjørelse.

EN VIKTIG FORSKERSTEMME

Denne forskningen representerer en banebrytende, intim og kompromissløs analyse av kontinuiteter, brudd og innovasjoner i samisk engasjement og motstand mot norsk kolonisering og asymmetriske maktforhold. Beherskelsen av samiske akademiske tekster, avkoloniserende teori og metodologi er mer enn imponerende. Hennes bruk av slik litteratur er målrettet, og hun utdyper og bidrar selvstendig til eksisterende analyser. Hun viderefører i vesentlig grad allerede banebrytende arbeid om samiske epistemologier og landskapsrelasjoner. Den engasjerte, avkoloniserende metodikken er unik og gjennomtenkt utformet i forhold til samfunnets sosiale relasjoner, rom og forståelser – spesielt tilpasset med raffinement og omsorg for sørsamiske livsverdener. Hennes

komparative erfaringer fra andre urfolkskontekster er vevd inn i hennes samlede arbeid og gir ytterligere dybde. Samlet sett framhever kappen sentrale temaer fra de tre publikasjonene på måter som i betydelig grad utvider disse tekstene. Engasjementet med teori demonstrerer dyp langsiktig dedikasjon. Dybden i forståelsen av settingen og detaljene er solid politisk antropologi.

Skandinavia er ikke i stand til å beskytte reinbeitelandene gjennom de styringsstrukturene som eksisterer i dag. Kapasiteten til å leve på ulike måter minker i takt med at natur bygges ned. Hele livsverdener er i ferd med å forsvinne. Fjellheim avstår fra å ta en nøytral posisjon i forskning som omhandler brudd på menneskerettigheter, og agerer i spennet mellom aktivisme, solidaritet og akademisk arbeid.

NOTES

[1] Ph.d.-omtalen bygger på bedømmelsesudvalgets rapport. I 2023 ble Fjellheim hedret med Emma Goldman Awards for sine fremragende prestasjoner og bidrag til feministisk forskning knyttet til maktforhold mellom urfolk og myndigheter

LITERATURE

M. Blaser (2009). Political ontology: cultural studies without ‘cultures’? *Cultural Studies*, 23, 873-896.

Fjellheim, E. M. (2023a). Wind energy on trial in Saepmie: Epistemic controversies and strategic ignorance in Norway’s green energy transition. *Arctic Review on Law and Politics*, 14, 140-168.

J. Porsanger (2011). The Problematisation of the Dichotomy of Modernity and Tradition in Guttorm & J. Porsanger (Eds.), *Indigenous and Sami contexts. Working with traditional knowledge: communities, institutions, information systems, law and ethics* (Vol. 1, 225-252): DIEÐUT.

Tsing, A. L. (2011). *Friction: An ethnography of global connection*. Princeton University Press.